

تدریس «مجاز و حقیقت» با استفاده از الگوی دریافت مفهوم

شکوفه باغبان

کارشناس ارشد زبان و ادب فارسی و دبیر دبیرستان‌های سمیرم

همکاران، ۱۳۸۰: مقدمه

تدریس نوعی برنامه‌ریزی به‌شمار می‌رود که تابع قوانین خاص است. بهترین شیوه تدریس تلفیقی از روش‌های گوناگون است. شیوه‌ای که در این نوشته ارائه می‌شود، یکی از رایج‌ترین شیوه‌هاست که بنیانگذار آن **جروم برونر** می‌باشد. امید است که ارائه این روش پرکاربرد از سوی نگارنده زمینه‌ای باشد برای ارائه سایر روش‌ها به‌وسیله همکاران محترم.

مراحل تدریس

۱. برای شروع کار، ابتدا نمونه‌ها و مثال‌هایی را که از قبل آماده کرده‌ایم، روی تخته کلاس می‌نویسیم. بهترین کار این است که تخته را به دو قسمت تقسیم کنیم. نمونه‌ها را به دو شیوه می‌توان نوشت:

الف- در تمام مثال‌ها یک واژه مورد نظر باشد؛ مانند مثال‌های زیر که واژه «کاسه» در هر دو گروه مورد نظر است.

- الف
- ۱- کاسه از دستم افتاد
 - ۲- کاسه شکست
 - ۳- کاسه زیبا طراحی شده بود.
- ب
- ۱- تمام کاسه را خوردم.
 - ۲- تمام کاسه تلخ بود
 - ۳- تمام کاسه را دور ریختم.

ب- در روش دیگر نمونه‌هایی که می‌نویسیم می‌توانند جفت جفت متفاوت باشند. مانند:

- الف
- ۱- کاسه از دستم افتاد.
 - ۲- قلم را تراشید.

چکیده

درس «آرایه‌های ادبی» سوم انسانی یکی از شیرین‌ترین درس‌ها برای دبیران است اما آیا برای دانش‌آموزان هم چنین است؟ استفاده از شیوه‌های فعال و نوین تدریس می‌تواند به افزایش یادگیری و فعال کردن دانش‌آموزان و رضایتمندی دبیران کمک کند. در نوشته حاضر به بحث «مجاز و حقیقت» و تدریس آن به شیوه دریافت مفهوم پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها: مجاز، حقیقت، مجاز، علاقه، قرینه

مقدمه

نسل امروز نسلی پرتحرک، پویا و آشنا با فناوری و دنیای الکترونیک و انواع و اقسام وسایل ارتباطی و آموزشی و کمک‌آموزشی است و همین موارد کافی است که ما دبیران دانش‌آموخته قدیم را به خود آورد تا بکوشیم خودمان را با دنیای جدید و دانش‌آموزان جدید سازگاری دهیم.

دیگر زمان آن گذشته است که قطعه‌ای گچ در دست بگیریم و پای تخته سیاه بایستیم و فقط حرف بزیم و اجازه اظهار نظر ندهیم. زمان دست به سینه نشستن و سکوت کردن دانش‌آموزان نیز سپری شده است. دنیای امروز دنیای تفکر و خلاقیت و جنب‌وجوش است.

آنچه باید به نسل امروز آموزش داد، فکر کردن است. تدریسی که مخاطب را به فکر واندازد و با تفکر و خلاقیت همراه نباشد، مرده است و جز ملال و خستگی خاطر ثمری ندارد.

امروزه زیاد می‌شنویم که تنها با آموزش‌های سنتی و کهنه نمی‌توان به نیازهای نو پاسخ گفت؛ بنابراین، «روش‌های نو لازم است تا بینش‌ها نیز نو شود و نسل نو را راضی نگه دارد.» (منشاری و

دیگر زمان آن گذشته است که قطعه‌ای گچ در دست بگیریم و پای تخته سیاه بایستیم و فقط حرف بزیم و اجازه اظهار نظر ندهیم

۳- زنگ مدرسه خراب بود.

ب

۱- تمام کاسه را خوردم.

۲- دهخدا قلم خوبی داشت.

۳- به خواهرم زنگ زدم.

۲- از دانش‌آموزان می‌خواهیم که به کمک اعضای گروه خود در مورد مثال‌ها فکر کنند و ضمن مقایسه ستون الف و ب نظرات خود را یادداشت کنند و نماینده هر گروه نتیجه را گزارش دهد. فراگیرندگان نظرات متفاوتی می‌دهند؛ ساده‌ترین عقیده که البته در هدایت آن‌ها نقش مهمی ایفا می‌کند، تکرار واژه «کاسه» در نمونه‌های اول است.

۳- در صورتی که نتیجه مناسب حاصل نشد، با گذاشتن علامت مثبت یا «آری» بالای ستون الف و علامت منفی یا «خیر» بالای ستون ب دوباره فرصت تفکر داده می‌شود. (می‌توان از همان ابتدا مثبت یا منفی بودن نمونه‌ها را مشخص کرد). به فراگیرندگان می‌گوییم ستونی که بالای آن «آری» یا مثبت نوشته‌ایم، مفهومی را می‌رساند که مورد نظر من است (حقیقت) و ستون «خیر» یا منفی مفهوم مورد نظر مرا ندارد. (مجاز)

۴- وقتی دانش‌آموزان به تفاوت مثال‌ها پی بردند، از آن‌ها می‌خواهیم برای ستون‌ها اسم مناسب انتخاب کنند و سپس تعاریف و کلیات درس ارائه می‌شود.

۵. مثال‌هایی در هم و بدون نظم و ترتیب داده می‌شود تا دانش‌آموزان آن‌ها را مرتب و طبقه‌بندی کنند. مانند: قصاب سر گوسفند را برید. / سر رفتن ندارم. / سرش شکست. / سرش سفید شده بود. / دست روی سرش گذاشته بود.

۶- گروه‌ها با هم تبادل نظر می‌کنند و سرگروه‌ها نتیجه را ارائه می‌دهند.

۷- برای سنجش میزان یادگیری کلیات درس، واژه‌ای (مانند ماه، دست، قلم و درخت) داده می‌شود تا گروه‌ها آن را با مفهوم مجازی و حقیقی به‌کار ببرند و دوباره نظرات را سرگروه‌ها ارائه می‌دهند.

۸- بعد از اطمینان یافتن از یادگیری مباحث کلی درس، یکی از مثال‌ها را که در معنای مجازی به‌کار رفته است می‌نویسیم و شیوه‌های راهبردی دانش‌آموزان را جویا می‌شویم و از آن‌ها توضیح می‌خواهیم که به‌عنوان مثال چرا واژه «سر» را در جمله «سر رفتن ندارم» مجاز می‌دانیم و کدام

نشانه (قرینه) ما را به‌سوی معنای مجازی راهنمایی می‌کند؟

۹- پس از تبادل نظر گروه‌ها و اعلام نظراتشان توضیحات لازم در مورد قرینه‌ی مجاز (لفظی و معنوی) داده می‌شود. در پایان در مورد ارتباطی که بین سر به‌عنوان عضو بدن و سر به‌معنای قصد و اندیشه (علاقه) وجود دارد از آن‌ها توضیح می‌خواهیم و علاقه مجاز را با استفاده از نظرات خودشان تبیین می‌کنیم.

۱۰- در مورد فایده به‌کار بردن مجاز در سخن با توجه به معنای لغوی آن، فراگیران را به تفکر وادار می‌کنیم و ارتباط بین مجاز و استعاره را نیز به کمک آن‌ها روشن می‌کنیم؛ هرچند که توضیح کامل ارتباط استعاره و مجاز مربوط به درس جلسه آینده می‌شود.

۱۱- در پایان به‌منظور جمع‌بندی مطالب در صورتی که وقت کلاس اقتضا کند از هر گروه یک نفر نکات درس را توضیح می‌دهد و برای اطمینان از یادگیری و ارزشیابی، مدت پنج دقیقه وقت داده می‌شود تا نمونه‌هایی از خودآزمایی‌های کتاب پاسخ داده شود.

یکی از بهترین تجربیاتم در کلاس درس آرایه‌ها پاسخ دادن به خودآزمایی‌های کتاب در همان جلسه تدریس بوده است؛ زیرا علاوه بر آنکه فاصله بین تدریس و انجام تمرین کوتاه‌تر است و ذهن دانش‌آموزان آمادگی بیشتری برای پاسخ‌گویی دارد، از کپی کردن پاسخ خودآزمایی‌ها از جاهای مختلف جلوگیری به‌عمل می‌آید. البته اگر از این شیوه به‌طور مداوم استفاده نشود نتایج بهتری به‌دست خواهد آمد.

نتیجه

الگوی دریافت مفهوم را تقریباً برای همه دروس می‌توان به‌کار برد. تقویت قدرت تفکر و خلاقیت فراگیرندگان، تقویت استدلال استقرایی، یادگیری معماگونه و افزایش انگیزه یادگیری و تلاش و فعالیت فراگیرندگان از جمله فواید و نتایج این شیوه است، اگر برنامه‌ریزی به‌صورتی باشد که در یک جلسه تدریس هم درس جدید ارائه شود و هم ارزشیابی همان درس انجام گیرد و بعد از هر دو یا سه جلسه آزمون کتبی از دو یا سه درس صورت پذیرد. پس این عقیده که وقت کلاس امکان استفاده از روش‌های فعال تدریس را نمی‌دهد عقیده‌ای مردود است.

زمان دست به
سینه‌نشستن
و سکوت کردن
دانش‌آموزان
سپری شده
است. دنیای
امروز دنیای
تفکر و خلاقیت
و جنب‌وجوش
است

منابع

۱. احمدی، احمد «همکاران»، آرایه‌های ادبی ۳، سال سوم متوسطه، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی، چاپ اول، ۱۳۹۰.
۲. منشاری و همکاران؛ کتاب معلم (راهنمای تدریس) زبان فارسی ۲، نشر کتب درسی، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۰.